

The Analysis of the "Nature and Universe" Theme in The Secondary School Turkish Language Course Books (5th-8th Grades) in The Context of Ecopoetry

Mehmet Halil SAĞLAM*, Mehmet MİÇOOĞULLARI**

Received date: 31.10.2020

Accepted date: 08.03.2021

Abstract

The ecological criticism (environmentalist criticism/ecocriticism) theory and ecological poetry (eco-poetry), which have been put forward by using the awareness/awareness-raising function of literature in recent times when human-induced environmental damage has increased, can be used as a tool in concretizing the destruction caused by humanity. With its mediation function, ecological criticism and ecological poetry can be considered as an important initiative in the name of awareness to be created in order to restore the balance of nature. The aim of this study is to evaluate the theme of "Nature and the Universe" in the middle school Turkish textbooks in the context of eco-poetry and to make some poetry suggestions for the related textbooks. The data in the study were obtained by document analysis. In the first chapter of the study, ecological criticism theory and ecological poetry are introduced. In the second chapter, the poems in the secondary school Turkish language coursebooks (5th-8th grades) within the scope of the theme of "Nature and the Universe" are examined in the context of ecological poetry. At the end of the study, it was revealed that the poems included in the relevant theme focused only on the beauty of nature in the subject/main emotion and that none of the poems were related to the ecopoetry type. Poems determined as a result of field scanning based on the aforementioned determination are listed as examples that can be included in secondary school Turkish language coursebooks in the context of ecopoetry and some suggestions have been made in order to draw attention to the type of ecopoetry.

Keywords: Ecocriticism, ecopoetry, environmental awareness, Turkish coursebook.

*Siirt University, Department of Turkish Language Education, Siirt, Turkey; mhalil.saglam@gmail.com

**Siirt University, Department of Turkish Language Education, Siirt, Turkey; mehmetmicoogullari2@gmail.com

Ortaokul Türkçe (5-8. Sınıflar) Ders Kitaplarında Yer Alan “Doğa ve Evren” Temasının Ekoşiir Bağlamında İncelenmesi

Mehmet Halil SAĞLAM*, Mehmet MİÇOOĞULLARI**

Geliş tarihi: 31.10.2020

Kabul tarihi: 08.03.2021

Öz

İnsan kaynaklı çevresel tahribatların arttığı son dönemlerde edebiyatın bilinçlendirme/farkındalık oluşturma işlevi işe koşularak ortaya konan ekolojik eleştiri (çevreci eleştiri/ekoeleştiri) kuramı ve ekolojik şiir (ekoşiir) türü insanlığın sebep olduğu yıkımı somutlaştırmada bir araç olarak kullanılabilir. Ekolojik eleştiri ve ekolojik şiir, doğadaki dengenin yeniden sağlanması amacıyla yaratılacak farkındalık adına önemli bir girişim olarak değerlendirilebilir. Bu çalışmanın amacı ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alan “Doğa ve Evren” temasını ekoşiir bağlamında değerlendirmek ve ilgili ders kitaplarına yönelik birtakım şiir önerilerinde bulunmaktır. Çalışmada veriler doküman analizi ile elde edilmiştir. Çalışmanın ilk bölümünde ekolojik eleştiri kuramı ile ekolojik şiir türü tanıtılmıştır. İkinci bölümde “Doğa ve Evren” teması kapsamında ortaokul Türkçe ders kitaplarında (5-8. sınıflar) yer alan şiirler belirlenerek ekolojik şiir (ekoşiir) bağlamında irdelenmiştir. Çalışmanın sonunda ilgili temada yer alan şiirlerin konu/ana duygu özelinde sadece doğa güzelliğine odaklandığı ve hiçbir şiirin ekoşiir türü ile ilintili olmadığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu tespitten hareketle alan taraması sonucu belirlenen şiirler, ekoşiir bağlamında ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alabilecek örnekler olarak sıralanmış ve ekoşiir türüne dikkat çekilmesi amacıyla birtakım öneriler ayrıca sunulmuştur.

Anahtar kelimeler:ekoeleştiri, ekoşiir, çevre bilinci, Türkçe ders kitabı.

* Siirt Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Siirt, Türkiye; mhalil.saglam@gmail.com

** Siirt Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Siirt, Türkiye; mehmetmicoogullari2@gmail.com

1.Giriş

"Doğayla savaş halindeyiz. Eğer kazanırsak, kaybedeceğiz."

Hubert Reeves

Kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen canlı ve cansız varlıkların bütünü olarak tanımlanan doğa, Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük'te (Akalin vd. 2011, s. 688) ayrıca insan eliyle büyük değişikliğe uğramamış, doğal yapısını koruyan çevre olarak da nitelendirilmektedir. Doğa, günümüzde insanların sebep olduğu çevre sorunları ile karşı karşıyadır. Bu çevre sorunları tüm insanlığın paydaşı olduğu bir gerçeğin yanı sıra küresel bir sorun olarak da insanlığın karşısına çıkmaktadır.

İnsan yaşamı ile doğal yaşam, çeşitli güç dengeleri üzerine kuruludur. Bu dengeler, başlangıçtan günümüze süregelmektedir. İnsan kaynaklı çevre tahribatı, nükleer faaliyetler, aşırı nüfus artışı, plansız sanayileşme ve kentleşme ile doğal kaynakların bilinçsiz kullanımı, dünya coğrafyası ile iklimlerin değişimine, doğal kaynakların azalmasına, canlı türlerinin azalmasına ve çevre kirliliğinin artmasına neden olmaktadır. Tüm bu faktörler gözetildiğinde başlangıçta kurulu olan düzenin bozulduğu görülmektedir.

Solak (2012, s. 212), çevrenin değişimini insanlığın, doğanın erkini elinde bulundurduğuna inanması ve bu inanç haliyle girişimlerde bulunmasına dayandırmaktadır. Kabul edilmelidir ki aklını kullanma yetisine sahip olan insanlığın her türlü çevresel teması, ekosistemi her anlamda etkilemektedir. Ancak söz konusu etki günümüzde, başlangıçta sağlanan insan-doğa uyumunun zincirini gevşetmektedir. Bu gevşeyişle doğa gün geçtikçe yıpratılmakta; duyarlı kesimlerin girişimleri ile de süreç tersine çevrilmeye çalışılmaktadır.

Çevre tahribatının gün geçtikçe gözle görünür şekilde artması, insanlığın çevre hassasiyeti/bilinci konusunda ne denli noksan olduğunun göstergesidir. Çevre duyarlılığının küçük yaşlardan itibaren kazandırılabilmesi gerçeği, ortaokul Türkçe (5-8. Sınıflar) ders kitaplarında yer alan "Doğa ve Evren" temasının bu girişimdeki payını sorgulamaya yol açmıştır. Şiirlerin konusu/ana duygusu ile söz konusu şiirlerin ekoşiir türüne ne kadar yakın olduğu soruları ise ilgili çalışmanın oluşmasına vesile olmuştur. Bu amaçla çalışma, dört soru üzerinde yoğunlaşmıştır:

- 1) "Doğa ve Evren" temasında yer alan şiirlerin konusu ve ana duygusu nedir?
- 2) Şiirler ekoşiir türünde midir?
- 3) Şiirler ekoşiir türünde değilse türe ne denli yakındır?
- 4) Şiirler, çevre duyarlılığı kazandırmada etkili midir?

Çalışmanın bu bölümünde ekolojik eleştiri ile ekolojik şiirin tanımına, kavramların çıkış noktalarına yer verilmiştir. Akabinde çalışmanın amacına, önemine, sınırlılık ve modeline değinilmiş; bulgular, örneklemelerden elde edilen veriler ışığında yorumlanmıştır. Nihayetinde ekolojik şiir bağlamında ortaokul Türkçe ders kitaplarında yer alacak nitelikte olduğu düşünülen alan taraması yoluyla tespit edilmiş şiir örnekleri ile birtakım öneriler çalışmanın sonuç bölümünde sıralanmıştır.

1.1. Ekolojik Eleştiri (Ekoeleştiri) Üzerine

Tarihin ilk zamanlarından günümüze insanlık, doğa ile iç içe bir yaşam sürmüştür; doğanın her türlü imkanını sonuna kadar kullanmış ve kullanmaya da devam etmektedir. Başlangıçta yürütülen insan-doğa etkileşimi insanlığın, doğanın imkanları ölçüsünde, beslenmesinden avcılık-toplayıcılığına, yerleşik hayata geçişinden günümüzdeki teknolojik gelişmelere değin sürekli devam etmiştir. Aklını kullanma yetisine sahip olan insanlık, ilk zamanlarda doğa ile yürüttüğü barışçıl bağı, ne yazık ki günümüzde aynı yönde sürdürememiştir.

Şuursuzca tüketilen her türlü doğal unsur, insanlığın benmerkezciliğinden doğan caniliği yansıtırken ortaya çıkan sonuç(lar) bir yandan da insanlığı olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Kontrolsüz sanayileşme, savaş, dengesiz nüfus artışı, çarpık şehirleşme, küresel ısınma, toprak, su ve havanın kirletilmesi doğayla barış ve uyumun bozulduğunun somut göstergeleridir. Bu göstergeler, doğanın insanlığa karşı ne denli savunmasız kaldığının da ayrıca birer işaretidir.

Fiziki çevrenin maruz kaldığı bunca müdahale ve tahribat, doğaya duyarlı kesimlerin girişimleri sonucunda *çevreci eleştiri* olarak da adlandırılan, terim olarak “ekoloji” ve “eleştiri” sözcüklerinin birleştirilmesi ile ortaya çıkan ekolojik eleştiri -ya da ekoeleştiri- adlı bir edebiyat kuramının doğmasına aracı olmuştur.

Doğa merkezli anlayışı esas alan söz konusu edebiyat kuramı, disiplinlerarası yöntem(ler)le – *ekoloji ile kültürel üretim* (Ergin & Dolcerocca, 2016, s. 302)- çevre ile yazını ortak paydada buluşturur; edebiyat aracılığıyla insanlık adına çevre bilincinin oluşturulması konusunda gerekli farkındalığın zeminini hazırlar. Kuram, gün geçtikçe artan çevresel terörü merkeze alan yazınsal metinlerin üretilmesini, üretilen eserlerin hedef kitlenin -okurun, toplumun- istifadesine sunmayı amaçlar. Bu amaç doğrultusunda kuram, insanlıkta doğaya ait hassasiyetin oluşmasına ve bu hassasiyetle çevre terörünün önüne geçilmesine katkı sunar. Edebiyat-çevre etkileşimini merkeze alan bir akım olarak ekoeleştiri, bireyin fiziki çevresi ile olan ilişkisini yeniden fark etmesine dayanan, doğa terörünü yine insanlıkla yok edebileceğine inanan bir kuramdır.

Ekoeleştiri terimini, ilk defa William Rueckert, 1978 yılında “Literature and Ecology: An Experiment in Ecocriticism” başlıklı makalesi ile tanımlamış ve makale, kuramın başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Bulut (2007), Rueckert’in ekoeleştiriye “*ekolojinin prensiplerinin edebiyata uyarlanması*” olarak tanımladığını ifade etmiştir. 1996 yılında Cheryll Glotfelty ve Harold Fromm imzası taşıyan “The Ecocriticism Reader: Landmarks in Literary Ecology” adlı kitap, söz konusu kuramın yaygınlaşmasına aracı olmuştur (Oppermann’dan akt. Sezer & Yiğitoğlu, 2019, s. 570). Türkiye’de ise ekolojik eleştiri alanında ilk kuramsal çalışmaların 1990’lı yılların sonuna denk geldiği görülür (Yavuz, 2019: s. 251). Şükrü Elçin’in “*Türk Edebiyatında Tabiat*” adlı kaynak eseri, Türk edebiyatında doğayı çevreci bir yaklaşımla ele alan kitap düzeyindeki ilk çalışmadır (Budun, 2017, s. 6).

Ekoeleştiri, canlı ve cansız fark etmeksizin tüm maddelerin hem birbirleriyle hem de çevreleriyle olan ilişkilerini yazınsal metinler aracılığıyla inceler; akım, edebiyatın bu tür ilişkilere yönelik tavrına, dili kullanma biçimine, üslubuna odaklanır (Oppermann’dan akt. Sezer & Yiğitoğlu, 2019, s. 571). Ayrıca söz konusu kuram, “*doğadaki her şeyin birbirine bağımlılığı*” prensibiyle her canlıyı bir birey olarak kabul ederken insanın diğer canlılarla olan etkileşimi ile biçimlendiğini savunur (Evernden’dan akt. Bulut D. , 2007).

1.2. Ekolojik Şiir (Ekoşiir) Üzerine

Ekoeleştiri, çevresel terörün insanlık tarafından fark edilmesini ve bu sayede çevresel farkındalığın oluşmasını amaçlarken “*şiir dili*” ve “*ekoloji*”yi harmanlayan ekoşiir, aynı amaca hizmet eden bir şiir türü olarak okurun karşısına çıkar. Terim olarak “ekoloji” ile “şiir” sözcüklerinin birleşimi ile oluşan tür, böylelikle esas varoluş felsefesini de aktarmış olur.

Solak (2012, s. 213), ekolojik eleştirinin çalışma alanını “*insanlık çevresine ait her şey*” şeklinde ifade ederken aynı anlatımın ekoşiir için de geçerli olduğu söylenebilir. Bu bağlamda ekoşiir; doğayı, doğaya ait her unsuru, doğaya dair her betimi, dahası insanlığı kuşatan her zerreyi kendisine olumlu ya da olumsuz örgü içerisinde konu edinebilir. Ekoşiirde şair, gördüklerini yorumlayan sıradan bir aktarıcıdan ziyade şiirin ruhuyla çevresel bilinç konusunda okura mesaj verir. Böylelikle ekoşiir, vermek istediği mesajla okuru harekete geçirmeyi hedefler.

Doğa unsurlarını kullanan bir şiir türü olmanın ötesinde ekoşiir, pastoral şiir ile karıştırılmamalıdır. Pastoral şiir; tabiat, kır yaşantısını ve özellikle çobanların aşk ve yaşayışlarını anlatan bir edebi tür (Akın vd. 2011, s. 1897) iken ekoşiir; varlığı, kendi gerçek ortamı ile sosyal örgü içerisinde ele alır. Bu ele alış olumlu ve olumsuz her türlü sonucu da kapsar. Bir başka deyişle insanın ve diğer canlıların/varlığın hem birbirleriyle hem de çevreleriyle sahip oldukları ilişkiyi gözler önüne serer (Ergin & Dolcerocca, 2016, s. 305). Bu serme olayı, şiirin işlevlerini harekete geçirir. Dikkat çekme, farkındalık oluşturma gibi amaçlar şiiri şiir yapan poetik unsurlarla birleşir. Çevre bilincine yönelik şiir dili ve unsurlarıyla oluşturulan algı (ve/veya bilinç), ekoşiirin aracı olarak varmak istediği nihai hedeftir.

Kontrolsüz sanayileşme, savaş, dengesiz nüfus artışı, çarpık şehirleşme, küresel ısınma, toprak, su ve havanın kirletilmesi gibi çeşitli temlerle çevre terörünü ilan eden ekoşiir, nihayetinde insanlık ile çevre iletişiminin başka bir boyuta evrilmesinde bir aracı olabilir. Söz konusu hizmet etme durumu, insanlık ile çevre arasındaki barışçıl uyumun yeniden canlandırılmasına hizmet edebilir. İnsani etkinliklerle ortaya çıkmış her türlü ekolojik yıkım çeşidi, her canlının yaşamına dair tehlikeli bir duruma sebep olmaktadır. Bu gerçeklikten hareketle ekoşiirin çevresel bilincin uyandırılmasında etkili olacağı düşünülmektedir.

2. Araştırma

İlgili başlık altında araştırmanın amacından ve öneminden bahsedilmiştir.

2.1 Araştırmanın Amacı

Söz konusu çalışma, ekoeleştiri kuramı üzerinden ekoşiir türünü tanıtmayı ve Türkçe ders kitaplarında yer alan şiirleri bu bağlamda irdelemeyi amaçlamıştır. Bu genel amaç doğrultusunda ortaokul Türkçe ders kitaplarının "Doğa ve Evren" temasında yer alan şiirler, ekoşiir bağlamında irdelenmiş ve ders kitaplarına yönelik çevresel bilincin oluşturulmasına katkı sunacak birtakım ekoşiir örnekleri, alan taraması yöntemiyle belirlenmiştir.

2.2 Araştırmanın Önemi

İlgili çalışma ile Türkçe ders kitaplarında bulunan şiir örneklerinin, içerik açısından, çevre bilinci kazandırmada ne derece etkili olabileceği üzerinde durulmuştur. Ayrıca ders kitaplarında yer alabilecek ekoşiir türündeki alternatif eserler de belirtilmiştir. Çalışmanın, bahsedilen nedenlerden ötürü alanyazıya katkı sağlayacağı ve çevre duyarlılığı konusunda farkındalık oluşturacağı düşünülmektedir.

3. Yöntem

Çalışmanın ilgili bölümünde araştırmanın modelinden, evren ve örnekleme ile sınırlılığından bahsedilmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırma nitel bir çalışma olup araştırmada veriler, doküman inceleme (analizi) tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Yazılı kaynakların içeriğini çözümlmek için kullanılan nitel bir araştırma yöntemi olan doküman incelemesi, elektronik ve/veya basılı her türlü kaynağı incelemek amacıyla kullanılan sistemli bir yöntemdir. Anlam çıkarmak, bakış açısı oluşturmak, deneysel bilgi geliştirmek için verilerin incelenip yorumlanmasına dayanır (Kıral, 2020, s. 173). Ortaokul Türkçe ders kitaplarından elde edilen veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiştir. Nitel veri analiz türleri arasında en sık kullanılan yöntemlerden biri olan içerik analizi, metin içinde tanımlanan belirli karakterlerden sistematik ve tarafsız sonuçlar çıkarmak için kullanılan bir araştırma tekniğidir (Stone'dan akt. Koçak ve Arun, 2006, s. 22). Çalışmada kullanılan veriler,

sahip oldukları içeriklere (konu, ana duygu, ekoşiir örneği olup olmadığına ilişkin tespit, çevre duyarlılığı kazandırma konusundaki etkililiği) göre değerlendirilmiştir.

3.2 Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılı kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ortaokul ve imam hatip ortaokullarına gönderilen farklı yayınevlerine ait Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan veriler ise MEB tarafından 2020-2021 eğitim-öğretim yılı kapsamında ortaokul ve imam hatip ortaokullarına gönderilen Anıttepe, Ekoyay, Özgün ile MEB yayınlarına ait 5-8. sınıf Türkçe ders kitaplarından oluşturulmuştur. Çalışmada ders kitapları bünyesinde yer alan “Doğa ve Evren” teması esas alınmıştır. İlgili tema içinde yer alan şiirler, çalışmanın esas dokümanlarını oluşturmaktadır. Örneklemi oluşturan kitapların bibliyografik künyeleri şu şekildedir:

Baran, Ş. Ç. & Diren, E. (2019). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 5. Sınıf. Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

Demirel, T. (2020). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 6. Sınıf. Ankara: Ekoyay Yayıncılık.

Erkal, H. & Erkal, M. (2020). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 7. Sınıf. Ankara: Özgün Matbaacılık.

Yücel, A. (Ed.). (2020). Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe Ders Kitabı 8. Sınıf. Ankara: MEB Yayınları.

3.3 Sınırlılıklar

Çalışmada 2020-2021 eğitim-öğretim yılı kapsamında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından ortaokul ve imam hatip ortaokullarına gönderilen Anıttepe, Ekoyay, Özgün ile MEB yayınlarına ait ders kitapları kullanılmıştır. Ders kitaplarında her sınıf düzeyinde olmak üzere sekizer temaya yer verilmiş; çalışma “Doğa ve Evren” teması üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla ders kitaplarında yer alan diğer tüm temalar ile ilgili temada yer alan şiir dışındaki metinler, kapsam dışında bırakılmıştır.

4. Bulgular

Ders kitaplarında yer alan şiirler, diğer metinler gibi hedeflerin kazandırılmasında birer araç olarak kullanılmaktadır. Şiirler de bir yandan şiir dilini hedef kitleye sezdirirken bir yandan da kazanımları aktarmaya çalışır. Çalışmanın bu bölümünde ilgili tema kapsamında sınıflar düzeyinde yer alan şiirler tablolar şeklinde belirtilmiştir. Tespit edilen şiirler, konu/ana duyguları bakımından değerlendirilmiş ve nihayetinde ekoşiir türü ile bağlantıları irdelenmiştir.

Anıttepe Yayıncılık tarafından hazırlanmış Türkçe 5. Sınıf ders kitabında üçüncü tema olarak “Doğa ve Evren” yer almaktadır. Tema bünyesinde Nuran İbiş’e ait “Bu Nehir Bizim” (s. 68-72), Gülten Dayıoğlu’na ait “Okland Adası” (s. 79-80) ve Anita Ganeri’ye ait “Deprem” adlı (s.85-87) metinler yer almaktadır. Dinleme/izleme metni olarak sunulan “Sakin Kesme” ile serbest okuma metni olarak yer verilen “Yarın Gene Sabah Olacak” adlı şiirler ise temanın diğer metinleridir.

Tablo 1. 5. Sınıf Türkçe Ders Kitabı “Doğa ve Evren” Temasında Yer Alan Şiirlerin Künyesi

Tema Bilgisi	Tema Adı	Sayfa Numarası	Şiirin Adı	Şair
3.Tema	“Doğa ve Evren”	94	Sakın Kesme (Dinleme/İzleme Metni)	Mehmet Emin YURDAKUL
3.Tema	“Doğa ve Evren”	95	Tohumlar Fidana (6.Etkinlik)	Anonim
3.Tema	“Doğa ve Evren”	99	Yarın Gene Sabah Olacak (Serbest Okuma Metni)	Nimetullah HAFIZ

Mehmet Emin Yurdakul’a ait “Sakın Kesme” adlı şiir, ilgili ders kitabında dinleme/izleme metni şeklinde sunulmuştur. Öğrencilerin dinleme/izleme becerilerini geliştirmeyi amaçlayan eser ağaç sevgisini/duyarlılığını vurgulamaktadır. Eserinde ağaç kesen insanlara seslenen şair, doğayı görmek istediği şekli ile betimlemiştir. Bu açıdan bakıldığında doğanın birtakım özellikleri de okura yansıtılmaya çalışılmıştır. Şair, ağacın önemini örnek ve benzetmeler yoluyla aktarmış, şiirde insanın ve ağacın ayrılmaz bir bütün olduğu sık sık dile getirilmiştir.

“Sakın Kesme” adlı şiirin etkinliklerinden biri (6.etkinlik) olarak sunulan “Tohumlar Fidana” adlı şiir, aynı zamanda şarkı formunda da söylenebilmektedir. Şiirin orman varlığının öneminden bahsederek orman sevgisi aşılacağı düşünülmektedir. Serbest okuma metni olarak ders kitabında yer alan “Yarın Gene Sabah Olacak” başlıklı şiirde insan-doğa birlikteliğinden ve uyumundan bahsedilmektedir. Doğanın gün geçtikçe güzelleşmesinden hareketle insanın da bu durumdan etkileneceği belirtilmiştir.

Ekoyay tarafından hazırlanmış 6. sınıf Türkçe ders kitabında “Doğa ve Evren”, ilk tema olarak ele alınmıştır. Temada Hasan Latif Sarıyüce’nin “Meşeler” adlı metni (s. 10-13), Aydoğan Yavaşlı’nın “Tartışarak... Gerçeğe Doğru” adlı metni (s. 17-20), Özkan Öze’nin “Elveda Ağustos Böceği” adlı metni (s. 24-27) ile dinleme/izleme metin türündeki Ömer Bedrettin Uşaklı’ya ait “Deniz Hasreti” adlı şiir yer almaktadır.

Tablo 2. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabı “Doğa ve Evren” Temasında Yer Alan Şiirlerin Künyesi

Tema Bilgisi	Tema Adı	Sayfa Numarası	Şiirin Adı	Şair
1.Tema	“Doğa ve Evren”	30	Cırcır Böceği ile Karınca (5.Etkinlik)	Orhan Veli
1.Tema	“Doğa ve Evren”	32	Deniz Hasreti (Dinleme/İzleme Metni)	Ömer Bedrettin UŞAKLI

“Cırcır Böceği ile Karınca” adlı şiir, “Elveda Ağustos Böceği” adlı metnin 5.etkinliği olarak yer almakta ve etkinlikte şiire yönelik üç soru sorulmaktadır. La Fontaine’in masalını şiirsel formda sunan Orhan Veli, şiirinde yaz boyu saz çalan cırcır böceği ile sürekli çalışıp kışa hazırlık yapan karınca arasındaki diyaloga yer vermektedir. Dinleme/izleme metni olarak sunulan “Deniz Hasreti” adlı şiirde şair denize hasret bir insanın denize olan özlemini ifade etmektedir.

Özgün Yayıncılık tarafından hazırlanan 7. sınıf Türkçe ders kitabında 5. Tema olarak “Doğa ve Evren” yer almaktadır. Tema içeriğinde Emel İnce’ye ait “Küçük Yunus” (s. 132-134), Özkan Öze’ye

ait “Son Leylek” (s. 141-143) adlı metinler ile Arif Nihat Aya’ya ait “Güz” şiiri (s. 148), - dinleme/izleme metni olarak da- Araştırmacı Çocuk Dergisi’nden “Dünya Kadar Plastik” adlı metin (s. 153) yer almaktadır.

Tablo 3. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı “Doğa ve Evren” Temasında Yer Alan Şiirlerin Künyesi

Tema Bilgisi	Tema Adı	Sayfa Numarası	Şiirin Adı	Şair
5.Tema	“Doğa ve Evren”	148	Güz	Arif Nihat ASYA
5.Tema	“Doğa ve Evren”	158-159	Kır Çiçekleri (Serbest Okuma Metni)	Hasan Latif SARIYÜCE

Arif Nihat Aya’ya ait “Güz” şiiri, sonbahar mevsiminin güzelliklerinin anlatıldığı bir eser olarak okuyucuya sunulmuştur. Hasan Latif Saryüce’ye ait “Kır Çiçekleri” adlı şiir ise temanın serbest okuma metni bölümünde yer almaktadır. Şiir, ilkbaharın güzelliklerinden ve baharda açan kır çiçeklerinden bahsetmektedir. Anlatım, benzetme ve tasvirlerle güçlendirilmiştir.

Şiir öncesi hazırlık çalışmalarında küresel ısınma ile ilgili sorulara yer verilmiş ve son etkinlik olarak doğa konulu bir kompozisyon yazılması istenmişse de söz konusu şiirler, bahar mevsimlerinin dile getirildiği kompozisyon içerisinde yer almaktadır.

8. sınıf Türkçe ders kitabının ilgili temasında Abbas Sayar’ın “Yılkı Atı” adlı eseri 216-219, Halikarnas Balıkcısı’nın (Cevat Şakir Kabaağaçlı) “Gündüzünü Kaybeden Kuş” adlı eseri ise - kısaltılmış biçimiyle- 234-235 sayfaları arasında yer almaktadır. Temada yer alan son metin ise video şeklinde sunulan “Hava Kirliliği” adlı dinleme/izleme metnidir. Gülten Dayıoğlu’na ait “Canberra” metni ise kısaltılarak temanın serbest okuma bölümünde yer almaktadır.

Tablo 4. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı “Doğa ve Evren” Temasında Yer Alan Şiirlerin Künyesi

Tema Bilgisi	Tema Adı	Sayfa Numarası	Şiirin Adı	Şair
7.Tema	“Doğa ve Evren”	226-227	Rüzgâr	Cahit KÜLEBİ
7.Tema	“Doğa ve Evren”	248	Anadolu’da Bahar (Tema Sonu Değerlendirme Çalışmaları)	Abdurrahim KARAKOÇ

Cahit Külebi’ye ait “Rüzgâr” şiiri, ilgili temanın ikinci metnidir. Şiirin ana duygusu memleket hasretidir. Rüzgârın, kişileştirilerek memlekette uğradığı mekanlar sıralanmış; söz sanatları şiirin geneline yayılmıştır. Abdurrahim Karakoç’a ait “Anadolu’da Bahar” adlı eser kısaltılmış ve ders kitabında dört kıtası kullanılmıştır. Şiire temanın değerlendirme çalışmaları bölümünde yer verilmiştir. Eserde baharın özellikleri ile Anadolu’daki şehirlerde baharın nasıl bir heyecanla karşılandığı anlatılmıştır.

Tema bünyesinde yer alan şiirler derlendiğinde “ağaç/orman sevgisi, doğa sevgisi, insan-doğa uyumu, deniz sevgisi/hasreti, (doğa unsurları kullanılarak) memleket hasreti ile (ilkbahar ve sonbahar mevsimleri ile ilintili) baharın güzellikleri”nin dile getirildiği görülmüştür. Ekoeleştirici kuramı bağlamında çevre bilinci, çevrenin korunması (6.sınıf), çevre kirliliği (5.sınıf ve 7.sınıf) ve küresel ısınma, hava kirliliği (8.sınıf) konularına düz yazı formunda değinilmişse de şiir biçiminde ya da ekoeşiir türünde hiçbir esere yer verilmediği ortaya çıkmıştır.

5. Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Canlı olan her şeyin bir ruhu olduğunu savunan ekoeleştiri kuramının bir nevi yansıması olan ekolojik şiir, her varlığın bir özne olduğuna inanan yeni bir yazın türü olarak ilgililerin karşısına çıkar. Çevre terörünü yazınsal alana taşıyan kuram, ekolojik adaletsizliği gözler önüne sürerken bir yandan da okuru harekete geçirmeyi amaçlar. İnsanlık, her ne kadar teknolojik bir çağda yaşasa da çevre terörüne karşın çevre bilinci her zaman ön planda olmalıdır. Bu önceliği edebiyata yansıtan kuram ve şiirsel ifade dilini oluşturan ekoshiir, insanlar ile diğer tüm varlıkların barışçıl birlikteliğini sonsuza dek yaşatmayı hedefler.

Çevre tahribatını edebi dil ile engellemeyi hedefleyen kuram ile aynı amacı şiir dili ile gerçekleştirmeyi sağlayan ekoshiir, bu bağlamda nitelikli çocuk edebiyatı ürünleri ile de görünür olmalıdır. Kabul edilmelidir ki milli eğitim felsefesi gereği hazırlanan ve eğitim kurumlarında okutulan ders kitapları bu bağlamda önemli bir yere sahiptir. Çevre bilincinin çocukluk zamanlarından itibaren kazandırılmasının yolu, hem nitelikli çocuk yazınından hem de okullar ile okullarda birincil kaynak olarak kullanılan ders kitaplarından geçmektedir. Bu açıdan ele alındığında ders kitapları, çevre terörüne karşın çevre sevgisi ve farkındalığının en işlevsel sorumlularından biri olarak değerlendirilebilir.

Kapsam dahilinde olan ders kitapları incelendiğinde şiir türlerinin konusu "ağaç sevgisi, doğa sevgisi, deniz sevgisi, baharın güzellikleri" ile sınırlandırılmıştır. Çevre kirliliği, hava kirliliği, küresel ısınma konulu metinler ise sadece düz yazı formunda dile getirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında ilgili ders kitaplarında çevre bilincinin oluşturulmasında sadece doğa güzellikleri ele alındığı; çevre terörünü anlatan, bu yolla çevresel farkındalığın oluşmasını sağlayacak şiir türünde hiçbir esere yer verilmediği görülmüştür. Çalışmayla çevre bilincinin oluşmasına aracılık edebilecek bir tür olan ekoshiirden ders kitapları vasıtasıyla yararlanılmadığı tespit edilmiştir.

Çevre sevgisinin/bilincinin şiirler ışığında küçük yaşlarda kazandırılabilmesi gerçeği, ders kitaplarında gözden kaçırılan somut bir durum olarak değerlendirilebilir. Ekoshiir türü, sadece doğa güzelliklerinin işlenmediği aksine doğa ile ilgili olumlu ya da olumsuz her koşulun dile getirildiği ve bu yönüyle pastoral şiirden farklılaştığı bir özelliktir. "Doğa ve Evren" temasında çevre kirliliği, küresel ısınmanın düz yazı formunda, doğa güzelliklerinin ise sadece şiirle dile getirilmiş olması da dikkate değerdir. Genel anlamda tema bünyesinde yer alan şiirlerin sadece doğanın güzelliklerine odaklanması, gerçekçi bir çevre hassasiyeti/bilinci oluşturmada yetersiz kalınacağına da somut bir göstergesidir.

Çevre farkındalığının pekişmesi amacıyla şiirler de bir araç olarak kullanılabilir. Bu amaçla ekolojik tehdidin önüne geçmek, insanlığı ilgili konuda bilinçlendirmek amaçlanıyor ise şiir dili işe koşulabilir. Çalışmanın bu bölümünde alan taraması yoluyla ekoshiir türünde yazılmış şiirler, ilgili çalışmalar kaynak gösterilerek, ders kitapları için alternatif ürünler olarak tavsiye edilmiştir:

- 1) Ergin ve Dolcerocca (2016, s. 297-314) çalışmalarında Elif Sofya'nın "*Dik Âlâ*" adlı eserinin içerisinde yer alan "Uygarlaşma", "İşleyişi İşlerin" ve "Kuşların Kuşatması" adlı şiirlerini ekoshiir kapsamında değerlendirmişlerdir.
- 2) Aylanç (2018, s. 37-52) çalışmasında Modern Kıbrıs Türk şiiri temsilcilerinden Fikret Demirağ'ın şiirlerini ekoshiir bağlamında değerlendirmiştir. Söz konusu şairin "Gençliğim Gitti", "Bir Baba Yüzü ve Öbür Yüzler", "Kirlenmenin Yaralı 'Lirizm'i", "Havası Kirli Doğası Yarı Ölü Bir Yeryüzü Çocuğunun Şiiri" ve "Hüznün Müziği" adlı şiirleri ekoshiir türüyle değerlendirilebilecek eserleridir.
- 3) Sazyek ve Süzücü'nün (2018, s. 25-38) "Cahit Külebi'nin Şiirlerine Ekoeleştiri Çerçevesinden Bakmak" adlı çalışmaları şairin şiirlerini ekoeleştiri bağlamında irdelemiştir. Araştırmada Külebi'nin "Mutluluk" başlıklı şiirindeki kent-kır kıyaslamasını, "İstanbul" adlı şiiri ise

İstanbul'daki doğa tahribini dile getirdiği ifade edilmiştir. “Yangın” adlı şiirde doğaya verilen zarar anlatılmıştır. Söz konusu üç şiir de ekoşiir bağlamında değerlendirilebilecek özellikleri taşımaktadır.

- 4) Sezer ve Yiğitoğlu (2019, s. 572-579) çalışmalarında Aşık Veysel'in “Mimar, Bizim Eller Yaylasına Yürümüş, Erzincan, Aslıma Karışıp Toprak Olunca, Orman, Kara Toprak, Yine Selin Zamanı” başlıklı şiirlerini ekoeleştirir/ekoşiir kapsamında değerlendirmişlerdir.
- 5) Özberk (2019, s. 911-940) çalışmasında merhum aktivist şair Mansur Balcı'nın “Ölümler Altın Takar mı?” şiirini ele almıştır. Eser, altın madenciliğine karşı başlatılan bir isyanın ürünü olduğu için ekoşiir bağlamında değerlendirilebilir. Ayrıca aynı çalışmada Mehmet Durmaz'ın “Aksu Çayı'nın Feryadı!” adlı şiiri de ekolojik hassasiyeti yansıtan ve ekoşiir kapsamında ele alınabilecek niteliklere sahip bir başka eserdir.
- 6) Yasin Yavuz (2019, s. 245-259), “Edebiyat ve Ekoeleştirir: Latife Tekin'in Manves City ve Sürüklenme Adlı Romanları” adlı çalışmasında ekoeleştirir bağlamında şiir örnekleri de vermiştir. Çalışmada zikredilen Behçet Necatigil'in “Kır Şarkısı”, Gülten Akın'ın “Telezaman”, Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun “Şehirdekilere Gazel”, Orhan Veli'nin “Asfalt Üzerine Şiirler”, Ceyhan Atuf Kansu'nun “Akçaabat Pazarı” adlı şiirleri, ekoşiir özelliklerini taşımaktadır.
- 7) Bulut (2020, s. 625-638) “Ekoeleştirir Kuramı Işığında Ayla Kutlu'nun “Huvava: İlk Çevre Koruyucu” Adlı Eserine Bakış” adlı çalışmasında Gilgamiş destanını Huvava'yı eksene alarak yeniden yorumlayan Ayla Kutlu'nun, eserde Gilgamiş'in doğayı yok etme arzusu yanında doğaya yaptığı zulmü ayrıntılı olarak işlediğini belirtir. Söz konusu bölüm, Huvava'nın gözünden anlatılan sedir ormanının katlediliş hikâyesini dile getirmektedir. Konu çerçevesinde ekoşiir kapsamında değerlendirilebilecek dizeler, Türkçe ders kitapları açısından önemli bir değer olarak değerlendirilebilir: “Sedirleri kesmeye gelenler;/Baltalarını, o korkunç silahlarını Kaldırıp indirmeye başladıklarında/Ağaçların ne çok yuva biriktirdiklerini düşünmediler/Hiçbir önemi yoktu yorgun göçmen kuşların/Ağaçkakanların ve sincapların/Uzun kuyruğu ağaç bedenlerini okşayan tilkilerin,/Kurnaz yüzlerin, saf bakışların, yeraltında/Korkuyla bekleyenlerin”.
- 8) Türkçe ders kitaplarında yer alabilecek nitelikteki ekoşiir türündeki şiirler, sosyal bilgiler ile fen bilimleri dersleri ile kurulabilecek disiplinlerarası yaklaşım doğrultusunda, çocuğa görecelik ilkesi doğrultusunda ele alınıp söz konusu derslerde farkındalık oluşturma amacıyla da kullanılabilir.
- 9) Her yıl 5 Haziran tarihinde kutlanan Dünya Çevre Günü ders kitaplarının ilgili temaları kapsamında dile getirilebilir, yapılacak etkinlik ve/veya ekoşiir okumaları ile hedeflenen çevresel farkındalık/bilinç doğal yolla oluşturulabilir. Çevre bilincinin oluşması adına düzenlenecek Dünya Çevre Günü ile ilgili yukarıda sıralanan ekoşiir örneklerinin yanı sıra okutulabilecek şiirler arasında Faruk Nafiz Çamlıbel'in “Memleket Türküsü”, Ziya Osman Saba'nın “Bir Yer Düşünüyorum”, Tefik Fikret'in “Papatyalar” başlıklı şiirleri; ekoşiir örneklerinin yanı sıra günün anlam ve önemini vurgulayacak şiir örnekleri arasında da sayılabilir.

Kaynaklar

- Akalın, Ş. H. Vd. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aylanç, M. (2018). Fikret Demirağ'ın şiirlerine ekoeleştirir bakış. *Folklor/Edebiyat*, 24(96), 37-52.
- Budan, C. Y. (2017). Çevreci eleştirir bağlamında Yaşar Kemal'in Kuşlar da Gitti romanı üzerine bir değerlendirme. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 3-20.
- Bulut, D. (2007). *Çevre ve edebiyat: Yeni bir yazın kuramı olarak ekoeleştirir*. http://www.littera.hacettepe.edu.tr/TURKCE/17_cilt/dilek.html.
- Bulut, F. (2020). Ekoeleştirir kuramı ışığında Ayla Kutlu'nun “Huvava: İlk Çevre Koruyucu” adlı eserine bakış. *Turkish Studies - Language and Literature*, 15(2), 625-638.

- Ergin, M., & Dolcerocca, Ö. N. (2016). Edebiyata ekoeleştirel yaklaşımlar: Ekoşiir ve Elif Sofya. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi (SEFAD)*, 36, 297-314.
- Kıral, B. (2020). Nitel bir veri analizi yöntemi olarak doküman analizi. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 170-189.
- Koçak, A., & Arun, Ö. (2006). İçerik analizi çalışmalarında örneklem sorunu. *Selçuk İletişim*, 4(3), 21-28.
- Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) (2019). *Türkçe dersi öğretim programı (1,2,3,4,5,6,7 ve 8. Sınıflar)*. Ankara.
- Özberk, N. (2019). Halk çevreciliğinin ürettiği yeni bir şiir türü: 'Ekoaktivist' şiir. *Folklor/Edebiyat*, 25(100), 911-940.
- Sazyek, H., & Sürücü, Y. (2018). Cahit Külebi'nin şiirlerine ekoeleştiri çerçevesinden bakmak. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36, 25-38.
- Sezer, A., & Yiğitoğlu, M. (2019). Aşık Veysel'in şiirlerine ekoeleştiri bağlamında bir yaklaşım. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(14), 568-579.
- Solak, C. (2012). Bir ekoeleştiri denemesi: Behiç Ak'ın Tek Kişilik Şehir Oyununda birey, toplum ve çevre ilişkileri. *AÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)*, 47, 211-224.
- Yavuz, Y. (2019). Edebiyat ve ekoeleştiri: Latife Tekin'in Manves City ve Sürüklenme adlı romanları. *Edebi Eleştiri Dergisi*, 3(3), 245-259.
- Yücel, A. (Ed.). (2020). *Ortaokul ve imam hatip ortaokulu Türkçe ders kitabı 8. sınıf*. Ankara: MEB Devlet Yayınları.

Extended Summary

1. Introduction

The visible increase of environmental destruction as it gets stronger is an indication of how humanity lacks environmental awareness. The fact that environmental awareness can be gained from an early age has led to questioning the share of the "Nature and Universe" theme in the secondary school Turkish language coursebooks in this initiative. The questions of the subject/main emotion of the poems and how close the said poems are to the ecopoetry have been instrumental in the formation of the related study. For this purpose, the study focused on four questions:

- 1) What is the subject and main emotion of the poems in the theme of "Nature and the Universe"?
- 2) Are the poems in the eco-poetry type?
- 3) How close are the poems to the genre if they are not in the eco-poetry genre?
- 4) Are poems effective in gaining environmental awareness?

In this part of the study, the definition of ecological criticism and ecological poetry and the starting points of the concepts will be included. Subsequently, the purpose, importance, limitation and model of the study will be mentioned; the findings will be interpreted in the light of the data obtained from the samples. Ultimately, in the context of ecological poetry, poetry samples and some suggestions determined through field scanning to be placed in secondary school Turkish language course books will be listed in the conclusion section of the study.

2. Method

This study aimed to introduce the genre of ecology through ecocriticism theory and to examine the poems in Turkish language course books in this context. In line with this general purpose, the poems included in the theme of "Nature and Universe" of secondary school course books were

examined in the context of ecopoetry, and some alternative ecopoetry examples that would contribute to the creation of environmental awareness for textbooks were determined and recommended by the method of field scanning.

The sample of the study consists of 5th-8thgrade Turkish language coursebooks used by the ministry within the scope of the 2020-2021 academic year. The theme of "Nature and Universe" in the coursebooks was taken as the basis in the study. The poems included in the relevant theme constitute the main documents of the study. This research is a qualitative study and document analysis technique was used in the research.

3. Findings, Discussion and Results

In the Turkish 5th grade coursebook, there are poems named "Sakın Kesme" by Mehmet Emin Yurdakul, anonymous type "Tohumlar Fidana" and "Yarın Gene Sabah Olacak" by Nimetullah Hafız. The 6th grade coursebook includes "Nature and the Universe", Orhan Veli's poem "Cırcır Böceği ve Karınca" and Ömer Bedrettin Uşaklı's poem "Deniz Hasreti" within its theme. In the 7th grade coursebook, the poem "Güz" by Arif Nihat Aya and the poem "Kır Çiçekleri" by Hasan Latif Sarıyüce are included. The poem "Rüzgâr" by Cahit Külebi and "Anadolu'da Bahar" by Abdurrahim Karakoç were used in the related theme of the 8th grade coursebook.

When the textbooks included in the scope are examined, the subject of the poetry genres included is limited to "love of trees, love of nature, love of the sea, and the beauties of spring". Texts on environmental pollution, air pollution, and global warming were expressed only in prose form. From this point of view, it has been observed that only natural beauties are discussed in the formation of environmental awareness in the relevant coursebooks, there is no poetry that explains environmental terrorism and thus creates environmental awareness. It has been determined that ecopoetry, a type that can mediate the formation of environmental awareness, is not used through coursebooks.

Poems can also be used as a tool to reinforce environmental awareness. For this purpose, if it is aimed to prevent the ecological threat and raise awareness of humanity on the relevant subject, the language of poetry can be used. In this part of the study, some suggestions related to alternative products for coursebooks and interdisciplinary methods have been suggested by referring to poems written in the type of ecopoetry through field scanning, related studies.

Etik Beyannamesi

Bu makalede "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında belirtilen bütün kurallara uyduğumuzu, "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbirini gerçekleştirmediğimizi, hiçbir çıkar çatışmasının olmadığını ve oluşabilecek her türlü etik ihlalinde sorumluluğun makale yazarlarına ait olduğunu beyan ederiz.

Araştırma makalesi: Sağlam, M. H., & Miçooğulları, M. (2021). Ortaokul Türkçe (5-8. sınıflar) ders kitaplarında yer alan "doğa ve evren" temasının ekosiir bağlamında incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(3),686-697.